

Рішення спеціалізованої вченої ради про присудження ступеня доктора філософії

Спеціалізована вчена рада ДФ 70.895.037 Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, м. Хмельницький, прийняла рішення про присудження **Лазаренку Віталію Володимировичу** ступеня доктора філософії з галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 Право на підставі прилюдного захисту дисертації – **«Кримінальна відповідальність за доведення до банкрутства окремих суб'єктів господарської діяльності за законодавством України»**.

«19» липня 2023 року.

ЛАЗАРЕНКО Віталій Володимирович, 1975 року народження, громадянин України. Освіта вища: у 2004 році закінчив Київський національний економічний університет (нова назва - Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана), спеціальність «Правознавство», кваліфікація – магістр права.

З 2022 року працює головою Катеринопільського районного суду Черкаської області.

Аспірантка Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова. Дисертацію виконано у Хмельницькому університеті управління та права імені Леоніда Юзькова, м. Хмельницький.

Науковий керівник: доцентка кафедри публічно-правових дисциплін Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, кандидатка юридичних наук, доцентка **ТАРАСЕВИЧ Тетяна Юрївна**.

Здобувач має 8 наукових публікацій, зокрема: 3 – статті в наукових фахових виданнях України, 1 – стаття у зарубіжному виданні, 4 – матеріали науково-практичних конференцій:

1. Лазаренко В. В. Доведення до банкрутства окремих суб'єктів господарської діяльності: поняття та правове регулювання. Збірник наукових праць «Держава і право». 2021. Випуск 89. С. 115-123.

2. Лазаренко В. В. Про доцільність диференціації кримінальної відповідальності за ст. 219 «Доведення до банкрутства» Кримінального кодексу України. Правовий часопис Донбасу. 2022. № 4 (81). Ч. 2. С. 91-95.

3. Лазаренко В. В. Про криміналізацію незаконних дій у разі неплатоспроможності чи банкрутства. Економіка. Фінанси. Право. 2022. № 10. С. 5-8.

4. Лазаренко В. В. Кримінальна відповідальність за доведення до банкрутства в Україні та США. Актуальні проблеми економіки, обліку, менеджменту та права: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Полтава, 16 вересня 2020 р.). Полтава. 2020. С. 65-67.

5. Лазаренко В. В. Кримінальна відповідальність за доведення до банкрутства в Україні та ФРН. Сучасні тенденції в юридичній науці України

та зарубіжних країн: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 25-26 вересня 2020 р.). Запоріжжя. 2020. С. 110-113.

6. Лазаренко В. В. Кримінальна відповідальність за доведення до банкрутства в Україні, Польщі та Молдові. Актуальні проблеми сучасної юридичної науки та практики: матеріали круглого столу КУП НАН України (м. Київ, 01 жовтня 2020 р.). Київ: Видавництво Ліра-К, 2020. С. 10-13

7. Лазаренко В. В. Генезис кримінальної відповідальності за доведення до банкрутства. Актуальні проблеми сучасної юридичної науки та практики в умовах воєнного стану: збірник наукових праць молодих вчених та аспірантів КУП НАН України. Київ: Видавництво Ліра-К, 2022. С. 26-39.

8. Лазаренко В. В. Суб'єкт доведення до банкрутства окремих суб'єктів господарської діяльності. Knowledge, Education, Law and Management. Lublin. 2021. No 7 (43). Vol. 1. P. 189-193.

У дискусії взяли участь голова і члени спеціалізованої вченої ради та присутні на захисті фахівці:

Рецензент – кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри кримінального права та процесу Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова **Сергій Антонович КРУШИНСЬКИЙ**. Виступ позитивний із зауваженнями:

1. «У підрозділі 1.1 автор досліджує історичні аспекти становлення та розвитку правового регулювання кримінальної відповідальності за доведення до банкрутства. Однак увага взагалі не приділяється законодавству, яке існувало за часів перебування західноукраїнських земель під владою Польщі та Австро-Угорщини.

2. Дисертант наводить у роботі перелік кримінально-правових заборон, які, на його думку, на сьогоднішній день охороняють відносини у сфері банкрутства, зокрема, порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності (ст. 220-1 КК України). Видається, що така позиція потребує додаткової аргументації.

3. Розглядаючи суб'єктивні ознаки доведення до банкрутства, автор зазначає, що «Україна пішла «проміжним» шляхом у питанні відповідальності юридичних осіб, при якому юридична особа формально не визнається суб'єктом кримінального правопорушення, але до неї можуть застосовуватись всі майнові покарання». По-перше, варто відзначити, що використання терміну «покарання» у цьому контексті не є коректним, адже до юридичних осіб можуть застосовуватись заходи кримінально-правового характеру. По-друге, варто більш чітко висловити власну позицію щодо можливості застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру власне за доведення до банкрутства.

4. Наводячи думку інших науковців з аналізованих питань, дисертант не завжди висловлює власну думку, не завжди вказує, чи він погоджується із запропонованою позицією».

Рецензент – кандидат юридичних наук, доцент, декан юридичного факультету Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова **Віктор Миколайович ЗАХАРЧУК**. Виступ позитивний із зауваженнями:

«1. Аргументуючи вибір теми роботи та її актуальність варто більше уваги приділити суспільній небезпечності кримінальної відповідальності за доведення до банкрутства окремих суб'єктів господарської діяльності.

2. При характеристиці банкрутства наведено багато думок науковців щодо характеристики стійкої фінансової неспроможності, однак у переліку визначених автором ознак банкрутства такої ознаки не наведено. Тому автору слід більш уніфіковано визначати певні поняття, щоб було зрозуміліше, про що ж саме йдеться. Також не розмежовано у чому полягає різниця між поняттями «стійка фінансова неспроможність» і «неплатоспроможність».

3. Характеризуючи потерпілого автор обмежується загальними формулюваннями – «держава чи кредитор (юридичні або фізичні особи), які мають підтверджені у встановленому порядку документами вимоги щодо грошових зобов'язань до боржника та яким завдана велика матеріальна шкода». При цьому для наочності наводить кілька судових рішень, де потерпілими є банки, страхові компанії, різного виду товариства. Чи не краще замість загальних понять щодо потерпілих навести чіткий перелік видів потерпілих, з огляду на судову практику?

4. Автор пропонує нову редакцію санкції ст. 219 КК України відповідно до якої додаткове покарання у виді позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років може бути призначене лише у разі призначення покарання у виді штрафу. Однак цілком логічно, що таке ж додаткове покарання варто призначати і в разі призначення покарання у виді позбавлення волі. Тому потрібно уточнити відповідне формулювання санкцій у проекті ст. 219 КК України.

5. Автор пропонує диференціювати кримінальну відповідальність за доведення до банкрутства залежно від виду юридичної особи. Зокрема, за доведення до банкрутства державного підприємства чи підприємства, у статутному капіталі якого частка державної власності перевищує 50 відсотків пропонує карати винних осіб значно суворіше. Зважаючи на те, що в Україні усі форми власності є рівні, така позиція видається необґрунтованою. Також автор пропонує збільшити покарання за певні дії, і, водночас, зменшити розмір великої матеріальної шкоди, як підстави для притягнення до кримінальної відповідальності, що не узгоджується з тенденціями щодо гуманізації кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності».

Офіційний опонент – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри конституційного, міжнародного і кримінального права Донецького національного університету імені Василя Стуса, **Роман Олександрович МОВЧАН**. Виступ позитивний із зауваженнями:

«1. Тема дисертації була сформульована як «Кримінальна відповідальність за доведення до банкрутства **окремих суб'єктів**

господарської діяльності за законодавством України». Відповідно до цього було і визначено предмет дослідження (с. 22).

Однак, вже вивчивши план дисертації, ми бачимо, що якщо в одних пунктах справді фігурує вказівка на «окремих суб'єктів господарської діяльності», то в інших (розд. 2) – згадується лише «звичайне» банкрутство, без уточнення стосовно «окремих суб'єктів». Подальше ж ознайомлення з обґрунтуванням актуальності дисертації, її метою, а головне – з її змістом, остаточно переконали мене в недоцільності вказівки у назві роботи та обмеження предмета дослідження проблемами кримінальної відповідальності за доведення до банкрутства лише окремих суб'єктів господарської діяльності. Зокрема, і у вступі (с. 19–21), і в основній частині роботи про окремих суб'єктів згадується лише в контексті дослідження можливості диференціації відповідальності за доведення їх до банкрутства. При цьому майже всі інші положення роботи були присвячені проблемам кримінальної відповідальності за доведення до банкрутства «звичайних», тобто будь-яких (а не окремих) суб'єктів.

До речі, враховуючи сформульовану назву роботи, у списку вчених, які займалися дослідженням розглядуваної проблематики, безумовно варто було згадати не лише прізвище Г. Зеленова та його написану в 2009 р. наскрізну роботу «Злочини, які порушують установлений порядок виникнення та виконання майнових зобов'язань (кримінально-правова характеристика)» (Луганськ, 2009 р.), але ще й принаймні прізвища Є. Васіліна та А. Ключко, дисертації (кандидатська та докторська, відповідно) яких були присвячені саме проблемам кримінальної відповідальності за доведення до банкрутства **окремих суб'єктів господарської діяльності**, а саме – банків.

2. Далі хотілося б звернути увагу і на низку дискусійних положень, що стосуються структури роботи та вступу до неї.

По-перше, некоректною виглядає назва розд. 3 (це ж стосується і підрозділу 3.1) дисертації «**Особливості кримінальної відповідальності** за доведення до банкрутства окремих суб'єктів господарської діяльності та шляхи її удосконалення», а також таке, що корелюється із назвою цього структурного елементу роботи відповідне завдання – «проаналізувати особливості кримінальної відповідальності за доведення до банкрутства окремих суб'єктів господарської діяльності» (с. 15, 22), адже робота загалом присвячена саме кримінальній відповідальності (зокрема і її особливостям) за доведення до банкрутства.

Натомість, ознайомившись зі змістом підрозділу 3.1, маю підстави вважати, що насправді автор мав на меті висвітлити в його межах не особливості кримінальної відповідальності, а **кримінально-правові наслідки (заходи, засоби)** доведення до банкрутства. Однак не менш очевидним є й те, що відповідні наміри мали б бути належним чином відображені при формулюванні назви відповідної структурної ланки дисертації, зокрема, за допомогою вказівки в ній саме на згадані кримінально-правові наслідки або ж, як варіант, на «особливості реалізації кримінальної відповідальності...», «проблеми пеналізації...», «проблемні питання пеналізації, призначення

покарання та звільнення від кримінальної відповідальності за...» чи щось на кшталт цього.

По-друге, об'єкт свого дослідження дисертант визначив як «встановлений порядок відносин у суспільстві щодо здійснення господарської діяльності» (с. 22). Попри всю дискусійність та неоднозначність питання про те, що ж саме є об'єктом дослідження, все ж у кримінально-правовій літературі ним традиційно визнаються або ж суспільні (право-) відносини (найчастіше), або ж відповідний порядок (рідше). У нашому ж випадку має місце своєрідний міксований підхід, який навряд чи може вважатися виправданим та найбільш вдалим. У зв'язку з цим на захисті хотілося б почути від дисертанта, що ж саме він мав на увазі, коли використовував відповідне формулювання.

По-третє, коли дисертант описує методологію дослідження, то пише, що «для визначення генези кримінальної відповідальності за доведення до банкрутства в Україні ним було застосовано системно-структурний метод» (с. 22). Утім виникає питання – а невже при дослідженні відповідної генези не використовувався, власне, історичний метод? До речі, тут не можу не висловити свого переконання і в тому, що під час вивчення відповідного історичного досвіду регламентації відповідальності, дисертанту варто було б максимально посилатися на першоджерела, а не на хрестоматії та книжки з ІДПУ. Тим паче, що зараз відповідні першоджерела перебувають не лише у бібліотеках, як це було ще 10-15 років назад, а й розміщені у вільному доступі у мережі Інтернет.

Завершуючи аналіз «історичної складової» дослідження, також хотілося б звернути увагу на те, що, на думку дисертанта, у процесі становлення та розвитку інституту банкрутства в Україні до ХІХ ст. варто виділити лише такі наступні історичні періоди, як 1) період формування інституту банкрутства за часів Київської Русі (ІХ–ХІІІ століття), та 2) період розвитку інституту банкрутства за часів перебування України в складі російської імперії (ХVІІ–ХІХ століття)» (с. 78–79). Через це виникає питання: а як же період перебування України під владою Речі Посполитої та інших державних утворень? А як же Литовські Статути, які так детально аналізуються автором? Ім у відповідній періодизації місця чомусь не знайшлося. Цікаво – чому?

До речі, у висновках до розд. 1 зазначено: «Дослідивши **генезис** кримінальної відповідальності за доведення до банкрутства, ми дійшли наступних висновків...». Але ж розд. 1 був присвячений, а тому і у відповідних висновках йдеться не лише про генезис, а й про сучасне вітчизняне та релевантне законодавство іноземних країн.

3. Далі перейду до змістовних зауважень.

Аргументуючи наявність наукової новизни, дисертант у рубриці «уперше» зазначає, що ним була «обґрунтована необхідність диференціювати відповідальність у ст. 219 КК, виокремивши в ній ч. 2, в якій слід передбачити відповідальність за умисне доведення до неплатоспроможності державного підприємства та підприємства, у статутному капіталі якого частка державної власності перевищує 50 відсотків» (с. 22). В основній частині роботи таку

свою ідею пан Віталій обґрунтовує посиланням на те, що «ступінь суспільної небезпеки умисного доведення до неплатоспроможності цілісного майнового комплексу є значно вищим ніж ступінь суспільної небезпеки умисного доведення до неплатоспроможності товариства з обмеженою відповідальністю» (с. 169).

На мою думку, аргументованість відповідної пропозиції є вельми сумнівною, адже:

– *по-перше*, ступінь суспільної небезпеки аналізованого злочину передусім визначається не формою власності та виду товариства, а насамперед розміром завданих майнових збитків, а також кількістю працюючих та низкою інших факторів. Зокрема, неплатоспроможність великого містоутворюючого приватного підприємства (наприклад, ПАТ «Криворіжсталь», ДТЕК«Ладижинська ТЕС» тощо) є куди небезпечнішою, ніж банкрутство державного підприємства, на якому працює небагато людей.

Загалом же для мене доволі дивно те, що дисертант не пропонує диференціювати кримінальну відповідальність залежно від розміру заподіяної шкоди, а зупиняється лише на такому критерії, як форма власності підприємства. До речі, хотілося б почути думку автора і з приводу запропонованого у проєкті КК підходу до диференціації кримінальної відповідальності за вчинення діянь, криміноутворювальною ознакою яких виступає істотна шкода (у разі значної шкоди – підвищення ступеня тяжкості злочину на 2 ступеня, а в разі тяжкої – на 4 ступеня);

– *по-друге*, за умови реалізації запропонованого підходу буде порушено конституційний імператив відносно рівності всіх суб'єктів права власності перед законом та їх однаковий захист із боку держави (ч. 4 ст. 13 Основного Закону держави).

Окрім цього, важливо зазначити й те, що, ініціюючи відповідне нововведення, дисертантом при цьому не наведено:

– ні жодного переконливого аргументу на користь посиленої кримінальної відповідальності за доведення до банкрутства саме запропонованих суб'єктів господарювання;

– ні фактично жодних статистичних даних, які б підтверджували поширеність відповідних різновидів протиправної поведінки, адже саме по собі згадане в роботі зменшення кількості державних підприємств швидше за все є результатом цілеспрямованої політики держави щодо зменшення кількості підприємств, які мають перебувати в її власності, а не підтвердженням значної кількості банкрутств таких підприємств.

До речі, вказуючи на те, що «в Україні раніше вже були спроби посилити кримінальну відповідальність за умисне доведення до банкрутства окремих суб'єктів господарської діяльності», пан Віталій при цьому передусім посилається на те, що 27 січня 2015 року народний депутат України М. Й. Головка зареєстрував проєкт Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України (щодо посилення відповідальності за доведення до банкрутства)», направлений посилення відповідальності за доведення до банкрутства державних підприємств, який відповідно до

висновку Комітету з питань правової політики та правосуддя проєкт закону не суперечив положенням Конституції України, проте 29 серпня 2019 року був відкликаний» (с. 170). Водночас переконаний, що замість опису законодавчих перипетій щодо цього проєкту, автору дисертації варто було зупинитися на хоча б більш-менш детальній характеристиці його основних положень, зокрема, критичному осмисленню останніх.

Тут же хотів би звернути увагу на конструювання пропонованої дисертантом ч. 2 ст. 219 КК: «Ті самі діяння, вчинені щодо державного підприємства чи підприємства, у статутному капіталі якого частка державної власності перевищує 50 відсотків» (с. 160). Як бачимо, у цій нормі вказується лише на «ті самі діяння» і водночас не згадується про передбачені ч. 1 наслідки. А під час розгляду добре відомих подібних справ щодо тлумачення змісту «дій, передбачених ч. 1 ст. 365 КК», «того самого діяння у ч. 2 ст. 194 КК» та «дій, передбачених ч. 1 ст. 246 КК» судді ВС послідовно констатують, що вживання таких формулювань не є свідченням того, що обов'язковою умовою кваліфікації відповідних «кваліфікованих» складів (частини другі, треті) є, зокрема, настання передбачених у частинах перших наслідків. На думку представників Феміди, тут йдеться про тотожність саме і лише *дій* (діянь).

Через це виникає питання: а який за задумом дисертанта має бути пропонований склад – формальним чи матеріальним? І якщо все ж матеріальним (припускаю, що пан Віталій розмірковував саме так), то задля уникнення відповідних дискусій ініційовану редакцію вочевидь необхідно скорегувати.

4. Іншим положенням наукової новизни, який автором виноситься на захист, є «позиція про доцільність зміни назви розділу VII Особливої частини КК на “Кримінальні правопорушення проти господарської діяльності”» (с. 25). Обґрунтовуючи свою точку зору, пан Віталій пише про те, що загалом він погоджується з міркуваннями Є. Васіліна (в якого я, до речі, теж виступав офіційним опонентом), однак вважає, що зворот «кримінальні правопорушення проти...» цілком охоплює як випадки вчинення кримінальних правопорушень проти здійснення законної господарської діяльності, так і поза сферою господарської діяльності, зважаючи на що ним пропонується наступна назва розділу VII Особливої частини КК: «Кримінальні правопорушення проти господарської діяльності».

Аналізуючи відповідну пропозицію, маю зазначити, що основна проблема чинної назви розд. VII Особливої частини КК полягає не в тому, що в ній вживається формулювання «у сфері», замість якого пропонується вказати на «проти господарської діяльності», а в тому, що вона чітко не демонструє, які саме суспільні відносини поставлені під кримінально-правову охорону нормами зазначеного розділу. Так, приписи регулятивного законодавства не дозволяють визнавати господарськими частину відносин, охоронюваних нормами розд. VII. Сказане стосується, наприклад, приватизаційних відносин, відносин, пов'язаних зі сплатою податкових внесків, відносин, пов'язаних із залученням «брудного» майна в побутовий

обіг. Навіть визнаючи той факт, що роль суб'єктів господарювання – платників податків у наповненні державної скарбниці є визначальною, зрозуміло, що обов'язок сплачувати внески, які входять у систему оподаткування, покладається чинним законодавством на осіб – учасників як господарських, так і трудових та цивільно-правових відносин. Подібні невідповідності, але вже у контексті кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК, фіксує І. Чугуніков.

З урахуванням представлених критичних зауважень дослідники все частіше почали закликати до точнішого визначення родового об'єкта розглядуваних кримінальних правопорушень, що має бути досягнуто передусім за допомогою коригування назви розд. VII. Проаналізувавши такі пропозиції, І. Бартош з'ясувала, що в їх межах найбільш часто озвучуються три варіанти (способи) удосконалення законодавства:

Зміст умовно *першого* способу полягає у вказівці у поліпшеній назві розд. VII не на «господарську діяльність», а на «економіку» («у сфері економіки», «у сфері економічної діяльності», «у сфері економіки і підприємництва» тощо).

Більш виваженим є наступний (умовно *другий*), певною мірою компромісний варіант (спосіб). Враховуючи як певну спорідненість (недаремно ж у чинному КК два відповідні розділи розміщені один за одним), так і відмінність між господарськими відносинами і відносинами власності, він (варіант, спосіб) передбачає виділення в Особливій частині КК єдиної структурної одиниці, до якої будуть включені дві інші самостійні ланки нижчого порядку (глави, розділи), які, своєю чергою, будуть присвячені кримінальним правопорушенням проти власності та господарським деліктам, відповідно.

Водночас вважаю, що найбільш оптимальним є умовно *третій* варіант (спосіб), який виходить із двох обставин: *по-перше*, «приреченості» будь-якої спроби позначити назву розд. VII єдиним поняттям, яке б абсолютно точно відображало зміст багатогранної палітри суспільних відносин, поставлених під охорону відповідним розділом, при цьому не «звужуючи» і не «розширюючи» його зміст; *по-друге*, того, що в назві розд. VII все ж необхідно окреслити всі важливі сфери, які перебувають під охороною відповідного розділу КК і не охоплюють одна одну.

Таким чином, зважаючи на те, що норми, передбачені розд. VII, покликані забезпечувати кримінально-правову охорону не лише господарської, а й фінансової діяльності, назву відповідного розділу, на мій погляд, доцільно викласти в такій редакції: «Кримінальні правопорушення проти господарської та фінансової діяльності».

Цікаво, що, висуваючи пропозиції щодо удосконалення назви розд. VII Особливої частини КК, пан Віталій чомусь не аналізує відповідні положення проєкту КК. І це при тому, що проблема вдосконалення позначення «господарських» деліктів не залишилась поза увагою розробників відповідного проєкту. Судячи зі змісту останнього, його автори уважно вивчили як відповідні теоретичні надбання, так і релевантний іноземний

досвід. Як наслідок, було запропоновано власний варіант, який (через те, що він частково враховує як перший, так і другий із розглянутих вище теоретичних підходів) можна умовно назвати комплексним. Зокрема, розробники проекту КК частково сприйняли (попри численні застереження) умовно перший з аналізованих варіантів і розмістили в межах однієї кн. б «Кримінальні правопорушення проти економіки» декілька розділів нижчого порядку, присвячених регламентації відповідальності як за «класичні» кримінальні правопорушення проти власності, так і за кримінальні правопорушення, які у чинному КК розцінюються як «господарські».

Безумовно, хотілося б отримати коментар дисертанта щодо цих пропозицій. Однак, на жаль, у роботі вони відсутні.

У продовження попереднього хотілося б зауважити й те, що дисертант, приділивши основну увагу запровадженню у проекті КК єдиної розрахункової одиниці, не звернув увагу на головному з того, на що, як на мене, він мав звернути увагу – а саме, на нову редакцію досліджуваної ним норми. Зокрема, у проєктованій ст. 6.4.8 було:

а) розширено коло суб'єктів злочину за рахунок кінцевого бенефіціарного власника;

б) вказано не на «банкрутство», а саме на «неплатоспроможність»;

в) і водночас збережено вказівку на «дії», а не на «діяння».

До речі, виникає питання і про те, чому автор аналізує таку стару редакцію

проєкту КК, на зміну якій прийшло вже принаймні чотири нових оновлених версії.

5. На думку дисертанта, умисне доведення до банкрутства може бути вчинено лише з прямим умислом щодо діяння та щодо обох взаємопов'язаних суспільно небезпечних наслідків. Таку свою позицію автор намагається обґрунтувати на прикладах із судової практики (с. 139).

Однак, попри відповідні аргументи, запропоноване тлумачення я підтримати не можу та схилиюсь до дещо іншої позиції.

Зокрема, з обґрунтованою критикою підтримуваної паном Лазаренко позиції виступає О. Дудоров, котрий відмічає: «Обмежувальне тлумачення кримінального закону (доведення до банкрутства може бути вчинене лише з прямим умислом) видається неприйнятним і з урахуванням того, що у цьому злочині потрібно встановлювати психічне ставлення не лише щодо фінансової неспроможності суб'єкта господарської діяльності, а й щодо великої матеріальної шкоди, завданої кредиторам або державі».

Іншу, і подібну до тієї, якою послуговується пан Віталій, аргументацію на користь того, що доведення до банкрутства може бути вчинене лише з прямим умислом, наводить Б. Грек. Зокрема, вступаючи в полеміку з науковцями, котрі визнають можливість вчинення цього злочину і з непрямим умислом, правник пише, що важко уявити ситуацію, коли суб'єкт фіктивного банкрутства, вчиненого з корисливих мотивів, за заздальгідь розробленими планами, не бажав би настання конкретних наслідків. Для посилення своєї позиції автор також зазначає, що обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони

аналізованого злочину є мета і використовує існуюче в літературі положення, відповідно до якого мета може бути тільки в злочинах, вчинених із прямим умислом, оскільки вона є свідченням бажання певного наслідку. Утім, коментуючи такі судження, Г. Зеленов звертає увагу на те, що: по-перше, аналізований злочин може бути вчинено не тільки з корисливим мотивом, що прямо зазначено в диспозиції ст. 219 КК України; по-друге, при характеристиці суб'єктивної сторони доведення до банкрутства необхідно враховувати складний характер об'єктивної сторони, адже вона включає в себе два обов'язкові, взаємопов'язані злочинні наслідки; по-третє, мета не є обов'язковою ознакою досліджуваного злочину.

Зважаючи на резонансність зауважень О. Дудорова та Г. Зеленова, більш переконливою для мене виглядає позиція тих науковців, котрі не відкидають можливість того, що, вчиняючи доведення до банкрутства, суб'єкт може не лише бажати (прямий умисел), але й байдуже ставитись (непрямий умисел) до настання великої матеріальної шкоди. Але готовий змінити свою позицію, якщо пан Лазаренко мене переконає на захисті.

6. Навряд чи виправданим є підхід дисертанта, коли він послідовно перераховує всі параграфи КК США та описує всі діяння, за які в них передбачено кримінальну відповідальність. Це зайняло майже дві сторінки тексту (с. 50–52). Замість цього, на мою думку, варто було проаналізувати ці положення і зробити авторські висновки відносно них, зокрема того, які з цих приписів могли б взяти до уваги вітчизняні парламентарії. На сторінках 53–56 аналогічна помилка була допущена щодо законодавства Англії, а далі – й відносно інших країн. Іде банальне переписування (відтворення тексту) норм, яке фактично не супроводжується критичним аналізом останніх. Ну а при так званому «аналізі» кримінального законодавства Естонії, Молдови та Грузії взагалі просто описуються диспозиції та санкції відповідних кримінально-правових норм.

7. На завершення відзначу деякі помилки технічного характеру, усунення яких було б бажано здійснити вже при потенційному опублікуванні монографії:

- наведений на с. 41 список криміналістів (мова не йде про перерахованих нижче фахівців у галузі господарського та цивільного права), які досліджували відповідну проблематику, вочевидь є зайвим, адже у вступі подібна інформація вже озвучувалась;

- у висновках до розд. 3 та загальних висновках двічі наводяться ідентичні авторські редакції статей 219 та 219-1 КК, що, вочевидь, є недоцільним;

- на початку роботи наведено список скорочень, з урахуванням чого у вступі не має потреби повністю писати назви відповідних Кодексів;

- при опрацюванні іноземного кримінального законодавства варто посилатися на відповідні офіційні сайти, на яких міститься найбільш актуальне законодавство;

- коли на сторінках 35–36 дисертант пише «декриміналізовано статті 218, 220 та 221 КК», то він вочевидь не враховує того фактору, що

декриміналізованим може бути лише діяння, а стаття може бути лише виключена».

Офіційна опонентка – докторка юридичних наук, професорка, професорка кафедри адміністративного права та процесу Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка, **Юлія Анатоліївна ВОЛКОВА**. Виступ позитивний із зауваженнями:

«1. Автором визначено, що «становлення та розвиток інституту банкрутства в Україні можемо умовно поділити на наступні історичні періоди:

1) період формування інституту банкрутства за часів Київської Русі, за якого розрізняли три види неспроможності: випадкова або безвинна, необережна та злісна (IX–XIII століття);

2) період розвитку інституту банкрутства за часів перебування України в складі російської імперії, законодавство якої передбачало три види банкрутства: зловмисне, необережне та злісне, а також спеціальні норми за співучасть у банкрутстві (XVII–XIX століття);

3) період проведення нової економічної політики за часів радянської влади, що обумовило необхідність посилення правової охорони відносин власності, внаслідок чого була встановлена кримінальна відповідальність за злісне банкрутство (1927–1960 роки);

4) період розвитку законодавства України після проголошення незалежності, під час якого було прийнято новий КК та встановлена логічно вибудована система кримінально-правової охорони відносин у сфері банкрутства (1991–2011 роки);

5) період адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, за якого здійснюється перехід України до діючої ринкової економіки, а також забезпечується кримінально-правова охорона відносин у сфері банкрутства статтями 218¹, 219, 220¹ та 220² КК (2014 рік і дотепер)». Утім з тексту дисертаційного дослідження не зрозуміло, який саме критерій було обрано для пропонованої класифікації.

2. Автор вважає «позитивним криміналізацію в Іспанії, Франції та ФРН умисного доведення до неплатоспроможності, оскільки винна особа може переслідуватися не очікуючи закінчення тривалого провадження у справі про банкрутство та звертає увагу на покарання, яке застосовується в Іспанії та Франції за умисне доведення до неплатоспроможності та за незаконні дії у разі банкрутства, а саме: позбавлення волі з обов'язковим штрафом» (с. 63). Чим обумовлено такий висновок? Чи не суперечить наведене гуманізаційним процесам, які відбуваються в національному законодавстві?

Крім того підсумовуючи викладене в підрозділі 1.3 «Кримінальна відповідальність за доведення до банкрутства в зарубіжних країнах» (с. 76), здобувач вважає спірним окреме визначення спеціальними суб'єктами доведення до банкрутства всіх осіб, які є службовими особами суб'єкта

господарської діяльності. Однак, не конкретизує та не обґрунтовує наведену позицію.

Також на стор. 78 автор робить висновок, що «аналіз кримінального законодавства окремих зарубіжних країн засвідчив детальне врегулювання в країнах з ринковою економікою майже всіх питань щодо відповідальності у відносинах банкрутства, тоді як в Україні, яка більше семидесяти років перебуваючи у складі СРСР та не маючи в цей час ринкової економіки, не має також і відповідного досвіду та законодавства, в тому числі спрямованого на боротьбу з умисним доведенням до банкрутства». У зв'язку з чим виникає питання чи не достатньо часу минуло з моменту набуття Україною незалежності задля набуття певного досвіду у досліджуваних питаннях.

Так само потребує додаткової аргументації теза (с. 80-81): «Позитивним для України, на нашу думку, є досвід Іспанії, Польщі, Франції та ФРН, які передбачають кримінальну відповідальність за умисне доведення до неплатоспроможності, а також за вчинення незаконних дій у разі неплатоспроможності чи банкрутства. Цікавим є досвід Польщі, яка застосовує кримінальну відповідальність до кредитора, який приймає майнову вигоду за діяння на шкоду іншим кредиторам або таку вигоду вимагає, а також досвід Китаю, який передбачає кримінальну відповідальність за умисне доведення до банкрутства державних компаній та підприємств незалежно від розміру завданої шкоди державі». У чому позитивність такого досвіду та у чому досвід Китаю та Польщі є цікавим?

3. На стор. 152 дисертаційного дослідження автор вказує, що обов'язок доказування розміру шкоди, завданої умисним доведенням до банкрутства, покладається на детективів органів Бюро економічної безпеки України та прокурора. Варто деталізувати наведений підхід та дати обґрунтування вказаному.

4. Автором визнається доцільність збільшення санкції ч. 1 ст. 219 КК в межах класифікації кримінальних правопорушень, передбаченої в ст. 12 КК, оскільки «розмір штрафу має бути достатнім для виправлення засудженого і попередження нових кримінальних правопорушень, та запровадження в ст. 219 КК альтернативного покарання у виді позбавлення волі, оскільки санкція статті передбачає лише одне основне покарання». (с. 172). Утім постає питання щодо доцільності такої пропозиції, оскільки, як свідчить світова практика збільшення санкцій не завжди призводить до очікуваного позитивного результату. Крім того потребує додаткового обґрунтування підхід автора щодо «достатності» розміру штрафу.

5. Дисертантом запропоновано доповнити примітку до ст. 219 КК п. 2, в якому роз'яснити значення терміну «пов'язана з банком особа». Утім у роботі не надано роз'яснень або авторського підходу до розуміння наведеного поняття.

6. У Додатку В міститься запропонований дисертантом проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України (щодо встановлення відповідальності за доведення до неплатоспроможності)» в якому пропонуються зміни до Кримінального кодексу України (с. 227). На

думку, цей проєкт є не завершеним, адже у висновках до розділу 3 (с. 183) та загальних висновках до дисертації автор пропонує також і зміни до ст. 166¹⁶ КУпАП (с. 191)».

Голова ради – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального права та процесу Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, **Віктор Володимирович НАЛУЦИШИН**. Виступ позитивний із зауваженнями:

«Доцільно було в роботі більше уваги приділити аналізу статистичних даних або ж провести таке опитування.

При дослідженні варто було також більше уваги звернути на наукові доробки наукової керівниці дисертанта та шановних опонентів».

Результати голосування:

«За» **5** членів ради,

«Проти» **НЕМАЄ**.

На підставі результатів відкритого голосування спеціалізована вчена рада присуджує **Лазаренку Віталію Володимировичу** ступінь доктора філософії з галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 Право.

Голова спеціалізованої
вченої ради ДФ 70.895.037
доктор юридичних наук, професор

Віктор НАЛУЦИШИН